

บทที่ 2

กรอบความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษากระบวนการผลิตสิ่งทอพื้นบ้านและผลกระทบต่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ในมิติทางวัฒนธรรมของชุมชน ที่มีทั้งกลุ่มคนเมือง ไทลื้อ คนของ อาศัยอยู่ร่วมกัน ผู้ศึกษาได้ใช้แนวคิดและทฤษฎีในเรื่องต่อไปนี้

- 2.1 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
- 2.2 การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
- 2.3 การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2.4 กระบวนการผลิต

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ในวิถีชีวิตสังคมมนุษย์ เช่น แขนพุดดิกรรมหรือวัฒนธรรม กลายเป็นรูปแบบใหม่ขึ้นมา การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระดับสถาบันหรือโครงสร้างของสังคม ซึ่งอาจจะเป็นทั้งการเปลี่ยนแปลงทางวัตถุหรือแบบแผนพฤติกรรมที่มีใช้วัตถุ แต่อัตราการเปลี่ยนแปลงประเภทดังกล่าวอาจจะไม่เท่ากัน โดยทั่วไปการเปลี่ยนแปลงทางด้านที่มีใช้วัตถุจะเปลี่ยนแปลงช้ากว่า และก็จะออกมาหลายรูปแบบ เช่น การวิวัฒนาการของการติดต่อ หรือการปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม เป็นต้น โดยการเปลี่ยนแปลงนี้อาจจะทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบวัฒนธรรมเดิม หรือตกย้ำให้มีการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของตนไว้ (จารุวรรณ พรหมวัง, 2536 : 4 - 5)

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม อาจเกิดจากตัวการหรือพลังต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนนั่นเอง หรืออาจจะเกิดมาจากการติดต่อระหว่างวัฒนธรรม Hammond ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและสังคม ที่จะทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ว่า พื้นฐานเบื้องต้นที่สำคัญก็คือ ความเชื่อของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งต่างๆ ซึ่งจะทำให้ทราบถึงความต้องการของมนุษย์ ความเชื่อจะทำให้เกิดการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมแวดล้อมจะเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในที่สุด (สุเทพ สุนทรเกสัช, 2515)

ความหลากหลายของระดับการรับการเปลี่ยนแปลงของระบบสังคม ไม่ว่าจะเป็นสังคมสมัยใหม่หรือสังคมประเพณี ในท้ายที่สุดระดับของการยอมรับการเปลี่ยนแปลง จะมีรูปแบบที่จำแนกได้ 5 ขั้นตอน คือ

- 1) การยอมรับการเปลี่ยนแปลงในขั้นเริ่มแรก เป็นการยอมรับในรูปแบบใหม่โดยสิ้นเชิง ทั้งความคิดและการกระทำ
- 2) การยอมรับการเปลี่ยนแปลงในขั้นต่อมา มีความสนใจที่จะเข้าร่วมในระบบสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก
- 3) เป็นการที่คนส่วนใหญ่ในสังคมที่จะปรับตัว ให้เข้ากับความคิดใหม่ๆ โดยพิจารณาอย่างรอบคอบ
- 4) การยอมรับการเปลี่ยนแปลงทีหลัง โดยจะยอมรับด้วยเหตุผลอันเกิดจากความกดดันของสังคมและความจำเป็นทางเศรษฐกิจ
- 5) การปรับตัวขั้นสุดท้าย เนื่องจากยังสงสัยในตัวแทนการเปลี่ยนแปลงนั้นอยู่ ประกอบกับเกิดยึดอยู่กับค่านิยมเดิม จึงยอมรับการเปลี่ยนแปลงได้ช้าที่สุด

แนวความคิดการปรับตัวให้เข้าวัฒนธรรมจะมองประเด็นเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ที่เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม เพื่อจำแนกกลุ่มตนออกจากกลุ่มอื่น (Vago อ้างใน จารุวรรณ พรหมวัง, 2536 : 144)

สุเทพ สุนทรเกสัช (2516 : 17 - 19) กล่าวไว้ว่า มนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ ณ ที่ใดก็ตาม ต้องมีการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขาอยู่ตลอดเวลา เช่น ภาษา พันธุ์สัตว์เลี้ยง เครื่องมือ วิธีปลูกพืชผล วิธีการรักษาพยาบาล ตลอดจนองค์การทางการเมืองย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเป็นกระบวนการที่มนุษย์ก่อให้เกิดทุกขณะ ทำให้เราอยู่ในฐานะได้เปรียบ ในการมองการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นด้วยความพอใจ แต่บางครั้งเรามองเห็นการต่อต้านว่าเป็นสมมุติฐานของความคิดปกติบางอย่างในสถานการณ์ต่างวัฒนธรรม ซึ่งอาจเป็นความไม่เหมาะสมในทางปฏิบัติของการเปลี่ยนแปลง หรือไม่ก็อาจเป็นเพราะความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินงานกับชาวบ้านไม่เข้าไปในลักษณะที่น่าพอใจ トラบที่เราเห็นว่าการต่อต้านเป็นเพียงสมมุติฐานของสภาพการณ์ที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะ แทนที่จะเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่เป็นปกติ การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ดังกล่าว ไม่ใช่อุบัติเหตุอันแปลกประหลาด แต่เป็นผลอันเกิดจากหลักการพื้นฐานที่ว่า วัฒนธรรมนิยมประเพณี และความเชื่อถือต่างๆ มีความเกี่ยวพันกันในส่วนรวม และการเปลี่ยนแปลงด้านใดด้านหนึ่งของชีวิตจะมีผลกระทบต่อชีวิตด้านอื่นๆ ด้วย

เสฐียรโกเศศ (2515 : 3 - 12) กล่าวไว้ว่า ถ้ามนุษย์ไม่มีวัฒนธรรม อันทำให้วิถีชีวิตพ้นจากสภาพเป็นอย่างสัตว์ มนุษย์จะเอาตัวรอดและสืบเผ่าพันธุ์เหลือมาจนถึงทุกวันนี้ไม่ได้ แต่มนุษย์มีวัฒนธรรม เพราะลักษณะพิเศษ 3 ประการนี้

1) มนุษย์รู้จักคิด พิเศษกว่าสัตว์อื่น สามารถใช้ปัญญาคิดค้นรู้เหตุรู้ผล จนสามารถคิดสร้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้นได้

2) มนุษย์รู้จักใช้สิ่งอื่นแทนมือตน สัตว์อื่นบางชนิดแม้จะรู้จักใช้ได้บ้าง แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่ตัวเองตามธรรมชาติ

3) มนุษย์รู้จักพูด เพื่อถ่ายทอดความรู้และความรู้สึกให้แก่กันได้

และอีกส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกัน คือ ผลของใจ ความคิด ความรู้สึก และความเชื่อ จะเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรม แต่เราจะรู้เรื่องของใจโดยตรงไม่ได้ เพราะใจเป็นนามธรรม ต้องแสดงออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรม จึงจะศึกษาได้ สิ่งที่ใจแสดงออกให้เห็นคือ

1) พฤติกรรมสังคม (Social behaviour) ได้แก่ กิริยาอาการและท่าทีที่มนุษย์ในสังคมแสดงออกเป็นนิสัยความเคยชิน

2) วาจาและท่าทางเมื่อพูด

3) กิจกรรม (activity) คือความไม่อยู่นิ่ง ในอันที่จะประกอบกิจการงาน การเล่น หรือการกระทำใด ๆ

4) ผลเกิดจากกิจกรรม อันเป็นผลกิจกรรมของมนุษย์ เช่น บ้านเรือน เครื่องใช้ไม้สอย ผ้าสไบ และอื่น ๆ

มนุษย์เกิดมาจะมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ไม่มีใครที่ไม่มีวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญ ที่หล่อหลอมจิตใจให้สามารถดำรงอยู่ ตามรูปวิถีชีวิตของคนในวัฒนธรรมนั้นๆ

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2538 : 2 - 6) ได้กล่าวไว้ว่า ที่ผ่านมานโยบายการพัฒนาให้ความสำคัญเพียงทางด้านกายภาพ ขาดมิติทางวัฒนธรรม การพัฒนากระแสหลักแม้ที่จะอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรม แต่ก็เป็วัฒนธรรมแบบปัจเจกชนนิยม บริโภคนิยม วัฒนธรรมการมองแบบกลไกและแยกส่วน และวัฒนธรรมที่มองเห็นเงินเป็นพระเจ้า สังคมสามารถที่จะเลือกแนวทางการพัฒนา ที่วางอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมที่มีพลังก้าวหน้า และเคลื่อนไหวอย่างมีชีวิตได้อย่างไร จึงจะสามารถปรับตัวให้ทันกับสถานการณ์ของโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว แนวทางการพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมสากลแบบไร้พรมแดนจะสามารถตามทันโลกได้ การให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมแบบปัจเจกชนนิยม เสรีนิยมและบริโภคนิยม มีส่วนทำให้เกิดความคิดในการขายศิลปวัฒนธรรม ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นความต้องการพัฒนาบนพื้นฐานของวัฒนธรรมท้องถิ่นและโดยการพึ่งตนเอง เพื่อความสามัคคีในสังคมและธรรมชาติ ทำให้ยึดมั่นอยู่ในความเป็นชุมชนและมโนธรรมของการยังชีพ ตามหลักวิถีชีวิตที่เน้นองค์รวม การเคารพอุดมคติและธรรมชาติ

มิติวัฒนธรรมทั้งสองด้านกำลังอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องเผชิญหน้ากัน เพราะด้านแรกมีลักษณะครอบงำ ซึ่งเกิดจากการที่ระบบนายทุนนิยมไทยเป็นแบบเปิด ทำให้เกิดการไหลบ่าเข้ามา

ของวัฒนธรรมทุนนิยมในทิศทางเดียว ผ่านทางสื่อสมัยใหม่ อีกทั้งประเทศไทยยังคงมีการรวมศูนย์อำนาจค่อนข้างมาก สังคมจึงไม่มีทางเลือกมากนัก ขณะที่อีกด้านหนึ่ง คือ ความพยายามอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิม ซึ่งถือเป็นคุณธรรมและมีลักษณะอุดมคติ ต้องตกอยู่ในสภาพตั้งรับต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงในโลก กระแสความคิดในมิติทางวัฒนธรรมทั้งสองด้าน ไม่ได้สะท้อนเงื่อนไขและบริบทของ 2 สังคมที่เป็นจริง เพราะมองวัฒนธรรมในลักษณะหยุดนิ่งไร้ชีวิต ขณะที่สังคมไทยนั้นกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจนเกิดความสับสนในกระบวนการที่หลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น ดังนั้นการพัฒนาจึงไม่เพียงแค่ต้องการมิติทางวัฒนธรรมเท่านั้น หากแต่ต้องการวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์และเคลื่อนไหวอีกด้วย

วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของวิถีคิด คุณค่า และอุดมการณ์ของสังคม ที่มนุษย์สร้างสรรค์และสะสมขึ้นมา ในความพยายามที่จะแสดงออกถึงจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์และการปรับตัวกับระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและธรรมชาติ ภายใต้เงื่อนไขและบริบทที่แตกต่างกัน วัฒนธรรมประกอบด้วยระบบใหญ่ 3 ระบบ ซ้อนรวมกันอยู่อย่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยง

ระบบแรก คือ ระบบคุณค่า หมายถึง ศีลธรรมของส่วนรวม และจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ที่สร้างสรรค์ แสดงออกในรูปของจักรวาลความคิดที่ให้ความสำคัญกับความ เป็นธรรม ความอุดมสมบูรณ์ และความยั่งยืนของสังคมและธรรมชาติ

ระบบที่สอง คือ ระบบภูมิปัญญา ซึ่งครอบคลุมวิถีคิดของสังคม โดยเฉพาะการจัดการกับความสัมพันธ์ทางสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับธรรมชาติแวดล้อม ปรากฏให้เห็นในรูปของกระบวนการเรียนรู้ การสร้างสรรค์ การผลิตใหม่ และการถ่ายทอดความรู้ผ่านทางองค์กรของสังคมในท้องถิ่น เพื่อปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อม

ระบบที่สาม คือ ระบบอุดมการณ์อำนาจ หมายถึง ศักดิ์ศรี และสิทธิของความเป็นมนุษย์ ซึ่งถือเป็นสิทธิตามธรรมชาติ ที่จะเสริมสร้างความมั่นใจและอำนาจให้กับคนในชุมชนหรือสังคมท้องถิ่น เพื่อเป็นพลังในการเรียนรู้ สร้างสรรค์ ผลิตใหม่ และถ่ายทอดภูมิปัญญา ในการพัฒนาสังคมให้เติบโตตามหลักของศีลธรรมที่เคารพความเป็นมนุษย์ ความเป็นธรรม และความยั่งยืนของธรรมชาติ

วัฒนธรรมเป็นระบบพฤติกรรมที่มนุษย์คิดสร้างขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์เป็นเบื้องแรก ลักษณะของวัฒนธรรมจึงไม่ใช่ลักษณะคงที่และตายตัว ดังที่นิพนธ์ (ผลวัฒนธรรม) วรรณศิริ (2540 : 44 - 45) สรุปไว้ดังนี้

1) วัฒนธรรมเป็นผลผลิตของระบบความคิดของมนุษย์ (Cognitive Systems) ซึ่งเป็นระบบทางชีวภาพ (Biological System) เพราะระบบความคิดเกิดมาจากระบบสมอง ระบบประสาท และระบบจิตใจของมนุษย์รวมกัน

2) วัฒนธรรมสามารถเปลี่ยนแปลงได้ไม่ใช่สิ่งที่คงที่ตายตัว วัฒนธรรมเป็นผลผลิตของระบบความคิดและแสดงออกมาทางพฤติกรรม อันได้แก่ การกระทำในแง่ของการสร้างวัตถุ (ผลิตสิ่งของ) และระบบต่างๆ ทางสังคม กฎการคิดของมนุษย์ ก็คือ ความคิดไม่คงที่เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ

3) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่บุคคลได้มาด้วยการเรียนรู้ วัฒนธรรมไม่ใช่เรื่องของชีวภาพแต่เพียงอย่างเดียว เป็นสิ่งที่สมาชิกในสังคมเรียนรู้มาจากสมาชิกรุ่นก่อนที่สั่งสอนสืบทอดกันมา มิใช่สืบทอดมาจากยีนส์แต่กำเนิด แต่จะเรียนรู้ประพฤติปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมตามครรลองของชีวิตให้เหมือนกับคนอื่น ๆ ของสังคม

4) วัฒนธรรมเป็นสมบัติส่วนรวม บุคคลต้องเรียนรู้ที่จะประพฤติปฏิบัติให้เป็นที่ยอมรับของผู้อื่นจึงจะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี คนเราอยากให้ตนเองเป็นที่ยอมรับของผู้อื่นเสมอ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ไม่สามารถดำรงชีพอยู่ได้ตามลำพัง

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นและประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมา เช่น ความเชื่อ ค่านิยม ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี และการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอาจจะเกิดขึ้น จากความไม่พึงพอใจในขนบธรรมเนียมประเพณีเดิมของคนรุ่นใหม่ซึ่งพิจารณาว่า วัฒนธรรมดั้งเดิมเป็นสิ่งที่ล้าสมัยและควรได้รับการปรับปรุงแก้ไข

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมอีกประการหนึ่ง เกิดขึ้นจากการไหลบ่าของวัฒนธรรมต่างชาติโดยคนส่วนมากในสังคมของตนยอมรับประพฤติปฏิบัติด้วยความพอใจหรือถูกบังคับกรณีแพ้สงคราม การเปลี่ยนแปลงในด้านวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากการไหลบ่าของวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปสู่สังคมหนึ่ง หากมีการคมนาคมสะดวกอัตราการเปลี่ยนแปลงก็จะเป็นไปอย่างรวดเร็ว เช่น การแต่งตัว และการเล่นกีฬา ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่รูปแบบ และมีอัตราการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดปัญหาสังคมขึ้นได้ เช่นการเกิดความล้าทางวัฒนธรรม (Culture Lag) ซึ่งหมายถึง ความก้าวหน้าที่ไม่สมดุลกันระหว่างเครื่องมือเครื่องใช้ และความพร้อมที่จะใช้สิ่งเหล่านั้นของคนที่อยู่ในสังคมเดียวกัน ในภาวะการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ยังมีอัตราการเปลี่ยนแปลงเร็วเท่าใด การควบคุมทางสังคมก็จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามไปเร็วเท่านั้น สังคมไทยเคยยึดมั่นเคารพเชื่อถือตัวบุคคลแต่ดั้งเดิมมา ก็ต้องเปลี่ยนแปลงการควบคุมในลักษณะยึดถือถือคติ คือหลักการมากกว่าตัวบุคคล (สุวิทย์ รุ่งวิสัย, 2532 : 215 - 218)

Spencer (1979 : 469) กล่าวว่า วัฒนธรรมไม่ได้เกี่ยวข้องเฉพาะบทบาท และประเพณีแต่ยังมีระบบที่นักสังคมวิทยาใช้เหตุผลชี้แจงที่แคบไปกว่านั้น โดยมีความคิดในด้านการปฏิบัติของวัฒนธรรมประเพณีและด้านความคิด ซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติ ตามความเชื่อของ Talcott Parsons เชื่อว่าวัฒนธรรมหนึ่งๆ คือการยอมรับในการมองโลกของคนๆ หนึ่ง เหมือนกับเป็นสมาชิกคนหนึ่ง

ในสังคมนั้นๆ กล่าวคือ ระบบของความคิด หรือสัญลักษณ์ ซึ่งทำให้สมาชิกสามารถเข้าใจความหมายของโลก เป็นแบบอย่างเฉพาะสังคม คือเป็นพื้นฐาน นอกจากนี้ยังได้แบ่งแยกระหว่างวัฒนธรรมและระบบสังคม หรือบทบาทและการปฏิบัติอย่างแท้จริงซึ่งมีอยู่ระหว่างในสมาชิกของกลุ่มสังคม กล่าวได้ว่า ระบบสังคมคือบุคคลที่ทำ ส่วนระบบวัฒนธรรมคือการระดมความคิด จะเห็นว่ามีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นอยู่ระหว่าง 2 ระบบนี้ คือ ระบบควบคุมวัฒนธรรมและการวางระบบสังคม จากความสัมพันธ์และการจัดการของทุกคนนั้น คือถูกจัดทำโดยค่านิยมและความคิดโดยทั่วไปของทุกคนร่วมกัน

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2532 : 36 - 37) ได้สรุปไว้ว่า ชุมชนใดจะเปลี่ยนแปลงหรือไม่เพียงใดนั้นจะขึ้นอยู่กับพลัง 2 ประการที่คอยต่อสู้ตั้งร้งกันอยู่เสมอ คือ

พลังประการแรก คือพลังที่ต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Social Force for Change) พลังนี้จะพยายามอย่างยิ่งที่จะผลักดันให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลง พลังนี้ได้แก่

1) ความคิดริเริ่ม สิ่งประดิษฐ์ใหม่ (Innovation) ได้แก่ การรู้จักประดิษฐ์คิดค้นเริ่มทดลอง และหาวิธีการใหม่ๆ อยู่เสมอของมนุษย์ เช่น การคิดค้นข้าวพันธุ์ใหม่ ชุมชนใดที่มีการประดิษฐ์คิดค้นริเริ่มสร้างสิ่งใหม่ๆ ชุมชนนั้นก็เกิดการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว

2) ความขัดแย้ง (Conflict) เมื่อมีการริเริ่มประดิษฐ์สิ่งใหม่ออกมา สิ่งที่ประดิษฐ์นี้จะเป็นพลังให้ประชาชนในสังคมมองเห็นของแปลกใหม่ซึ่งแตกต่างไปจากทฤษฎีความรู้สึกรู้จักและสภาพแบบเก่า อันจะก่อให้เกิดความคิดขัดแย้งขึ้นเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายที่เห็นด้วยกับฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย หรือฝ่ายที่สนับสนุน กับฝ่ายที่คัดค้าน ความขัดแย้งนี้เป็นสิ่งที่ธรรมดาที่จะเกิดขึ้นในชุมชนทุกชุมชน ความขัดแย้งนี้มีทั้งในระดับธรรมดากับขัดแย้งขั้นรุนแรง (Violent Conflict) ในขั้นรุนแรงนี้จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ฉับพลัน

3) การแข่งขัน (Competition) เป็นพลังที่ขัดแย้งกับเทคนิควิธีการแบบเก่า ชุมชนที่มีการแข่งขันกันมากก็จะเปลี่ยนแปลงได้เร็ว

4) การผสมผสานกลมกลืน (Assimilation) เป็นพลังที่อยู่ในระดับอ่อน คือ เมื่อมีแนวคิดใหม่เข้ามาเกิดการขัดแย้ง และการแข่งขันขึ้น ในที่สุดก็เกิดการปรับปรุงผสมผสานกลมกลืนขึ้น

5) ความร่วมมือ (Cooperation) ถือเป็นพลังขั้นสุดท้าย เมื่อทุกฝ่ายร่วมมือกันก็จะเกิดสิ่งใหม่ตามมา ในขั้นนี้การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากความร่วมมือร่วมแรงกัน

พลังประการที่สอง คือ พลังที่ต่อสู้เพื่อคงอยู่ พยายามรักษาสถานภาพเดิม ไม่ยอมให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Social Force against Change) พลังนี้ได้แก่

1) การอบรมสั่งสอนทางสังคม (Socialization) เป็นพลังที่ชุมชนในระบบเดิมที่อบรมสั่งสอนให้ประชาชนในชุมชนเห็นคิเห็นงามยึดถือปฏิบัติและรักษาสถาณภาพเดิมของขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยม หรือวัฒนธรรมให้คงอยู่และสืบทอดต่อไป

2) การควบคุมทางสังคม (Social Control) เป็นมาตรการที่ชุมชนรุ่นเก่าสร้างและสั่งสมไว้ ถ้าหากผู้ใดฝ่าฝืนย่อมถูกลงโทษมากน้อยตามตัวบทกฎหมาย ตามจารีตประเพณี หรือความเชื่อ เป็นต้น

พลังทั้งสองประการนี้ คือ พลังที่ต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง และพลังที่ต่อสู้เพื่อกองอยู่ไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง จะต่อสู้กันอยู่ตลอดเวลา เมื่อใดพลังที่ต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมีมากกว่าบทบาทของประชาชนและสถาบันต่างๆ ในชุมชนก็จะเปลี่ยนไปบทบาทใหม่ก็จะปรากฏขึ้น อันแสดงถึงเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชน

2.1.1 การปฏิวัติอุตสาหกรรม

การปฏิวัติอุตสาหกรรมแบบใหม่ได้ดึงดูดให้แรงงานจำนวนมากเข้าสู่ระบบการผลิตในโรงงานครั้งแรกของโลก โดยมีพ่อค้าคนกลางเป็นผู้จัดการซื้อคนที่ไม่มีฝีมือเข้าสู่โรงงาน ทำให้โรงงานหลายแห่งมีประสิทธิภาพในการผลิตมากขึ้น เกิดการเคลื่อนย้ายละทิ้งที่ทำกินของชาวนา ชาวไร่ในภาคการเกษตร อีกทั้งช่างที่มีฝีมือลดจำนวนลงไม่สามารถผลิตงานได้สมบูรณ์นัก เป็นเหตุให้มีจำนวนแรงงานในโรงงานมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ได้แรงงานเหล่านั้นได้รับผลตอบแทนที่ต่ำ แต่เจ้าของโรงงานได้กำไรเป็นจำนวนมาก

การทอดผ้าฝ้ายนำไปสู่หนทางหนึ่ง แต่อุตสาหกรรมที่นำไปสู่การกระจายอุตสาหกรรมอื่นๆ ได้เป็นอย่างดี วิทยาศาสตร์ใหม่ค้นพบว่าอุตสาหกรรมยังเดินหน้าต่อไปเรื่อย ๆ การเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องที่เกิดขึ้นภายในโลก ได้นำไปสู่ระบบการผลิตเหมือนกับจักรวรรดิของการถูกรอบครองที่สร้างวัตถุดิบสำหรับอุตสาหกรรมหนึ่ง และต่อไปสู่ยังอุตสาหกรรมในประเทศอื่น ๆ ยังคงต้องการแรงงานที่เป็นคนพื้นเมือง ซึ่งคนเหล่านี้ไม่ต้องใช้เงิน และไม่ต้องจ้างด้วยค่าจ้าง สำหรับบางประเทศที่เป็นเมืองขึ้น โดยเฉพาะประเทศแอฟริกา เพราะประชาชนไม่ต้องการเงิน แต่ชนพื้นเมืองจะถูกเรียกเก็บภาษี ซึ่งเจ้าหน้าที่ของรัฐเองไม่ต้องการภาษีของพวกเขา แต่ต้องการให้ พวกเขาเข้าสู่ในตลาดแรงงาน ซึ่งทำให้พวกเขาไม่เต็มใจนัก

สิ่งที่มีผลต่อวัฒนธรรมจากที่หนึ่งจะแตกต่างกับอีกที่หนึ่งในประเด็นชาติพันธุ์ เป็นส่วนหนึ่งทำให้เกิดการพัฒนาวัฒนธรรม แต่ก็มียางอย่างที่ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีนี้ แม้แต่ในสังคมที่มีสภาพภูมิศาสตร์ที่คล้ายกัน มีชาติพันธุ์เดียวกัน ใช้ภาษาลักษณะเดียวกัน มีทักษะทางเทคโนโลยีคล้ายกันยังมีความแตกต่างในแง่วัฒนธรรม วัฒนธรรมมีความอิสระในการพัฒนาไปหลายๆ ทิศทาง (Spencer, 1979 : 67)

2.1.2 สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

1) เกิดการเปลี่ยนแปลงในสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมโดยตรง เช่น การเปลี่ยนแปลงทางภูมิประเทศและภูมิอากาศ ทางสังคม และการเมือง เป็นต้น

2) การเบียดเบียนในความเข้าใจ จำเจ เป็นเรื่องปกติของมนุษย์ที่เกิดขึ้นได้เสมอ กับทุกคนในสังคมโดยเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองไม่มีใครหรือสิ่งใดมาบังการ

3) การอพยพโยกย้ายถิ่น ที่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยอย่างถาวรด้วยสาเหตุ การแต่งงานกับต่างสังคม การประกอบอาชีพ เป็นต้น

4) การติดต่อกับคนต่างสังคม แล้วรับเอาแนวความคิดใหม่ๆ และพฤติกรรมใหม่ๆ มาใช้ เช่น การค้าขายกับคนต่างสังคม เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งสำคัญต่อลักษณะทางวัฒนธรรมของมนุษย์ ถ้าปราศจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมแล้ววัฒนธรรมก็ไม่สามารถพัฒนาขึ้นมาได้ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมส่วนใหญ่จึงนำไปสู่ความเจริญทางวัฒนธรรม (นิยพวรรณ (ผลวิวัฒนะ) วรรณศิริ, 2540 : 281)

วัฒนธรรมแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทที่มองเห็นได้เป็นรูปร่างตัวตน เรียกว่าวัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) เช่น ข้าวของเครื่องใช้ เสื้อผ้า เป็นต้น ส่วนวัฒนธรรมที่ปรากฏใช้อยู่ในสังคมแต่หยาบจับต้องไม่ได้ ไม่มีรูปร่างตัวตน เรียกว่าวัฒนธรรมทางจิตใจหรือวัฒนธรรมนามธรรม (Non - material Culture) เช่น กฎเกณฑ์ทางสังคม ระเบียบแบบแผน พิธีกรรม เป็นต้น

วัฒนธรรมทั้งสองประเภทมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอแต่การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมทั้งสองมีอัตราที่ไม่เท่ากัน การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุย่อมเกิดได้เร็วกว่าด้านจิตใจและความรู้สึก ประเทศไทยมีความเจริญทางด้านวัตถุมากขึ้นเท่าใด ช่องว่างระหว่างชนชั้นยิ่งห่างขึ้นไปอีก ที่สังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างระส่ำระสายและมีความยากจนลงทุกวันเป็นผลมาจากการพัฒนาทางด้านวัตถุก่อนจิตใจ ทำให้จิตใจของคนตามไม่ทัน ขาดการยับยั้งชั่งใจ บางครั้งตัดสินใจผิดพลาด เนื่องจากการวิวัฒนาการใช้วัตถุอย่างผิด ๆ จนทำให้เกิดการหยุดหันมาคิดและนึกถึงความสำคัญของการพัฒนาทางจิตใจ ที่เป็นพื้นฐานของคนขึ้นมาก่อน โดยใช้วัฒนธรรมที่มีมาแต่ดั้งเดิมเป็นพื้นฐานในการเกิดแนวคิด และวิธีปฏิบัติ (นิยพวรรณ (ผลวิวัฒนะ) วรรณศิริ, 2540 : 72-73)

โดยสรุป การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่เป็นไปโดยไม่รู้ตัวและไม่ได้ตั้งใจ เป็นกระบวนการที่พฤติกรรมของคนถูกเปลี่ยนแปลงไปทีละน้อยๆ โดยเริ่มที่จิตใจก่อนแล้วจึงเปลี่ยนที่พฤติกรรมการแสดงออก ต่อมาก็จะเปลี่ยนบุคลิกภาพของคนในสังคมทั้งหมด โดยมี

วัตถุที่ได้รับการพัฒนาจากเทคโนโลยีที่มีการเปลี่ยนแปลงในยุคของการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมที่มีความเจริญไม่มีขีดจำกัด เป็นสิ่งกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2540 : 13) ได้สรุปความหมาย “สิ่งแวดล้อม” ว่า สิ่งแวดล้อม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งที่มีชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรมจับต้องและมองเห็นได้และนามธรรม (วัฒนธรรม แบบแผน ประเพณี ความเชื่อ) มีอิทธิพลเกี่ยวโยงถึงกัน เป็นปัจจัยในการเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่ง จะมีส่วนเสริมสร้างหรือทำลายอีกส่วนหนึ่ง อย่างหลีกเลี่ยงมิได้ สิ่งแวดล้อมเป็นวงจรและวัฏจักรที่เกี่ยวข้องกันไปทั้งระบบ

กระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง (2538 : 3 - 4) ได้แบ่งสิ่งแวดล้อมเป็น 2 ประเภท คือ

1) สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ คือ สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นมาเองตามธรรมชาติ แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ

1.1 ไม่มีชีวิต ทั้งที่มองเห็นสัมผัสได้ และมองไม่เห็นสัมผัสไม่ได้ เช่น อากาศ พลังงาน แร่ธาตุ ฯลฯ

1.2 สิ่งมีชีวิต เช่น คน สัตว์ สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ

2) สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นหรือมีโดยการกระทำของมนุษย์ทั้งที่มีตัวตนและไม่มีตัวตน เช่น บ้านเรือน ความเชื่อ ทัศนศึกษา ฯลฯ

วิจิตร ปุณยะโหดระ (2538 : 19 - 20) ได้แบ่งสิ่งแวดล้อมเป็น 2 ประเภท คือ

1) สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

2) สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม หรือสิ่งแวดล้อมประดิษฐ์ หรือมนุษย์เสริมสร้างกำหนดขึ้น

นิวัตติ เรื่องพานิช (2531 : 4) กล่าวไว้ว่า การอนุรักษ์เป็นการรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างฉลาดและประหยัด โดยใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และสูญเปล่าน้อยที่สุด รวมทั้งกระจายการใช้ประโยชน์แก่มหาชนโดยทั่วถึงกัน ทั้งนี้ต้องเข้าใจว่าการอนุรักษ์ไม่ได้หมายถึงการเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉย ๆ แต่จะต้องนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ให้ถูกต้องเหมาะสม ตามกาลเทศะและพยายามให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดด้วย ปัจจุบันมักจะมีปัญหาความขัดแย้งขึ้นระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนา ซึ่งความจริงน่าจะมีทางเลือกที่ร่วมกันได้หากผู้ที่มีหน้าที่

เกี่ยวข้องจะเป็นผู้ที่มองการณ์ไกล ให้ความสำคัญต่อทรัพยากรทุกประเภทอย่างเท่าเทียมกัน และด้วยความบริสุทธิ์ใจโดยคำนึงถึงประโยชน์ของมหาชนเป็นที่ตั้ง

เกษม สนิทวงศ์ ณ อยุธยา (2538 : 9) กล่าวไว้ว่า การอนุรักษ์เป็นการจัดการของมนุษย์ในการใช้ชีวิตรวม (Biosphere) เพื่อที่จะให้ได้ผลประโยชน์ที่ดีที่สุดและยั่งยืนแก่ชนรุ่นปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันก็เป็นของชนรุ่นต่อไปในอนาคต ดังนั้น การอนุรักษ์คือการสร้างสรรค์ การรวบรวม การสงวน การรักษาไว้ การใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืน การทดแทน และการส่งเสริมสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้งนี้การอนุรักษ์เกี่ยวข้องทั้งทรัพยากรที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต

วินัย วีระวัฒนานนท์ (2529 : 53 - 54) กล่าวถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติว่ามีหลักการดังนี้

1) การใช้ให้นานที่สุด การใช้ทรัพยากรทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นสิ่งของเครื่องใช้ใดๆ จะต้องถนอมรักษา เพื่อให้ได้ใช้สิ่งของเหล่านั้นให้นานที่สุด ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้รวดเร็วเกินไป

2) การใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด การใช้สิ่งของต่างๆ ให้เกิดประโยชน์ให้ได้มากที่สุด และมีผู้ได้รับประโยชน์จำนวนมาก จะช่วยลดปริมาณความต้องการทรัพยากรธรรมชาติลงได้

3) การนำกลับมาใช้ใหม่ ของใช้หลายอย่างที่ได้นำมาใช้จนเก่าหรือหมดสภาพการใช้ไปแล้ว ถ้าได้นำไปปรับปรุงหรือเปลี่ยนสภาพให้เป็นวัตถุดิบ เพื่อทำเป็นสินค้ากลับมาใช้ใหม่จะช่วยทำให้ลดการแสวงหาทรัพยากรและลดการทำลายสิ่งแวดล้อมลงได้

4) การทดแทน ทรัพยากรบางชนิดหายาก หรือมีอยู่จำนวนน้อย การแสวงหาวัสดุอื่นที่มีอยู่มาก หรือมีค่าน้อยกว่ามาใช้ทดแทนก็จะช่วยลดการสูญเสียทรัพยากรที่หายากลงได้และยังช่วยทำให้วัสดุหรือทรัพยากรที่ไม่มีค่ากลับมีค่าเพิ่มขึ้นด้วย

5) การบูรณะซ่อมแซม สิ่งของเครื่องใช้หลายชนิด ถ้าได้รับการบูรณะซ่อมแซมในส่วนที่ขัดข้องสึกหรอให้กลับสู่สภาพที่ใช้งานได้ จะช่วยยืดอายุการใช้และลดอัตราการทำลายสิ่งแวดล้อมโดยส่วนรวมได้ การฟื้นฟูความเสื่อมโทรมทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถคิดขึ้นใหม่ได้และอยู่ในสภาพที่เสื่อมโทรมควรได้มีการเร่งฟื้นฟู เพื่อให้มีทรัพยากรธรรมชาติไว้ใช้และเพื่อรักษาความสมดุลของธรรมชาติด้วยการลดอันตรายจากสารพิษ สารพิษหลายชนิดเมื่อนำไปทิ้งจะก่อให้เกิดอันตรายต่อมนุษย์และระบบนิเวศ ดังนั้น ก่อนทิ้งสารพิษหรือของเสียเหล่านั้นควรทำให้สารพิษหรือของเสียอยู่ในสภาพที่ก่อให้เกิดอันตรายต่อระบบนิเวศให้น้อยที่สุด

กล่าวโดยสรุป ทรัพยากรธรรมชาติเกิดขึ้นได้ 2 ลักษณะ คือจากธรรมชาติเป็นผู้สร้างสรรค์หรือกำหนดขึ้น และเกิดจากมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น ในส่วนที่เป็นธรรมชาตินั้น โดยส่วนใหญ่จะไม่มีผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม เนื่องจากเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นหรือดับสูญได้เอง และจะมีสิ่งทดแทนตามธรรมชาติที่กำหนดสร้างขึ้นมา แต่ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นมานั้น จะส่งผลกระทบต่อ

ให้กับสภาพแวดล้อม หากไม่มีการจัดการ ดูแล บำรุงรักษา ควบคุมให้เกิดความพอดี การรู้จักใช้ ทรัพยากรอย่างฉลาดและประหยัด ก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุดและสูญเปล่าน้อยที่สุด นับเป็นการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างแท้จริง

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ประเวศ วะสี (2536) ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือ (Popular Wisdom) คือ พื้นเพรากฐานความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบต่อกันมา ทั้งทางตรง คือ มีประสบการณ์ด้วยตนเอง และทางอ้อมซึ่งเรียนรู้จากบรรพบุรุษและผู้รู้สืบต่อกันมา อีกทั้งภูมิปัญญา ท้องถิ่นสะสมมาจากประสบการณ์ของชีวิต สังคม และในสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างและถ่ายทอด สืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรม

กล่าวโดยสรุป “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดเอง และนำ ความคิดนั้นมาแก้ปัญหาและเป็นองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดกันสืบมาจากรุ่นสู่รุ่นหนึ่ง และจากกลุ่มหนึ่ง ไปสู่อีกกลุ่มหนึ่ง ทั้งทางกว้างและทางลึก ชาวบ้านคิดเองทำเองเป็นขั้นตอน โดยอาศัยศักยภาพที่มี อยู่แก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นของตนเองได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย ในการศึกษา ชุมชนหมู่บ้าน ภูมิปัญญาของชาวบ้าน หรือ วิถีคิด วิถีมองปัญหาของชาวบ้าน ช่วยให้สามารถจะทำความ เข้าใจกับโครงสร้างและองค์ประกอบของสังคมชนบทได้ (ชยัน วรธนะภูติ, 2537)

ลักษณะภูมิปัญญา ภูมิปัญญาท้องถิ่นมี 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่เป็นนามธรรม จะเป็นลักษณะที่เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นเรื่อง เกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่า และความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน รวมทั้งการ เสื่อมสลายซึ่งเป็น ปรัชญาการมองทางธรรมชาติที่ห้ามไม่ได้

ลักษณะที่เป็นรูปธรรม จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเจาะด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน ศิลปะ ดนตรี การหัตถกรรม การเกษตร การปลูกเรือน เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น จะสะท้อนออกมาในลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกัน

- ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันระหว่างคนกับโลกสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ สัตว์ และพืช
- ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่ร่วมกันอยู่ในสังคมหรือในชุมชน
- ความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เหนือธรรมชาติ และสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้

ลักษณะความสัมพันธ์ทั้งสามลักษณะนี้คือ สามมิติในเรื่องเดียวกัน ที่เป็นชีวิตของ ชาวบ้านและสะท้อนออกมาถึง ภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพเหมือนสามมุมของ รูปสามเหลี่ยม อันเป็นรากฐานในการดำรงชีวิตของชาวบ้าน (มานพ ศิวรัตน์, 2541 : 18-19)

การถ่ายทอดภูมิปัญญาของชาวบ้าน

เอ็ยม ทองดี (2538 : 37) ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์ จากอดีตถึงปัจจุบันเป็นไปอย่างต่อเนื่อง เป็นธรรมชาติของชาวบ้านที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ต่อกัน มามีได้ขาด เป็นลักษณะความสัมพันธ์ของความสัมพันธ์ภายในโดยชาวบ้านเอง แต่การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันทำให้ชาวบ้านสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง เริ่มขาดความภาคภูมิใจในรากเหง้าของตนเอง เริ่มไม่กล้าตัดสินใจดำเนินชีวิตเอง เนื่องจากถูกรอบงำสั่งการและตัดสินใจแทนจากสังคมภายนอก

ชาวบ้านได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้ประสบการณ์ เพื่อการดำรงชีพมาโดยตลอด และถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่งด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ทั้งทางตรงและอ้อมโดยอาศัยแรงศรัทธาทางศาสนา ความเชื่อเรื่องผีต่างๆ รวมทั้งความเชื่อจากบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมา

การถ่ายทอดภูมิปัญญาแบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ แบบที่เป็นลายลักษณ์อักษร และแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร การถ่ายทอดที่เป็นลายลักษณ์อักษรนั้น ได้แก่ ใบบลาน หรือสมุดข่อย เพื่อใช้ในการศึกษาเล่าเรียน ปัจจุบันหายากขึ้น ส่วนที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรนั้น ได้แก่ ศิลปะการแสดง นิทาน คำผญา คำขอ กลอน เป็นต้น

ในยุคปัจจุบันข่าวสารที่ทันสมัยขึ้น การถ่ายทอดภูมิปัญญาสามารถผ่านการใช้สื่อสารมวลชนได้หลายสาขา ทำให้เกิดการถ่ายทอดรูปแบบออกไปมากมายเพื่อความสะดวกต่อผู้ต้องการเรียนรู้ และเพื่อความเหมาะสมในสถานการณ์ยุคของเทคโนโลยี

การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้ถ่ายทอดออกมาในรูปของพฤติกรรมต่างๆ เพื่อการเข้าใจของพฤติกรรมของมนุษย์แต่ละยุคสมัยอย่างถูกต้องชัดเจน บางครั้งต้องอาศัยความชัดเจน จากหลักฐานต่างๆ องค์ความรู้หรือภูมิปัญญาที่มนุษย์ปฏิบัติอยู่ในวิถีชีวิต จึงเป็นหลักฐานสำคัญยิ่งประการหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นพฤติกรรมของมนุษย์แต่ละยุคแต่ละสมัย แต่ละกลุ่ม แต่ละเผ่าพันธุ์ที่วิวัฒนาการจากอดีตสู่ปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะองค์ความรู้ หรือภูมิปัญญาของมนุษย์เป็นพื้นฐานและเป็นบ่อเกิดพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์เอง

กล่าวโดยสรุป ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือพื้นบ้านมีการสั่งมานาน มีการถ่ายทอดทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม การจะรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาได้มากน้อยแค่ไหน ย่อมขึ้นอยู่กับผู้รับ และยุคสมัยของสังคม ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งจะขึ้นอยู่กับบริบทของสังคมชุมชนนั้นๆ ไม่ว่าจะป็นกลุ่มชนใดก็ตาม

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการผลิต

แนวคิดที่นำมาศึกษาในกระบวนการผลิตสิ่งทอพื้นบ้าน เป็นแนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของชุมชน (Sustainable Community Development)

ได้สรุป การพัฒนาประเทศตามกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมสมัยใหม่ จะเน้นการเรียนรู้แบบแยกส่วนเฉพาะด้าน ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขา ระบบเกษตรเป็นแบบพืชเชิงเดี่ยว ซึ่งดำเนินการโดยใช้ “ทุน” แต่ไม่ได้เรียนรู้เรื่อง “การจัดการทุน” การดำเนินการดังกล่าวไม่สามารถเรียนรู้และจัดความสัมพันธ์ของระบบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต และอีกทั้งยังส่งผลให้เกิดปัญหามากมายดังเช่น ปรากฏแนวทางหนึ่งที่จะแก้ไขสถานการณ์ปัญหาวิกฤติในปัจจุบันคือ การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน ซึ่งในการเรียนรู้ดังกล่าว จะต้องเรียนรู้ความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในชุมชน ดังนี้

1) ระบบคุณค่า เป็นนามธรรมที่คอยกำกับกิจกรรมหรือการดำเนินกิจกรรมของระบบอื่น ๆ โดยมี “คน” และ “การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน” เป็นเป้าหมายสำคัญ ระบบคุณค่าจะเน้นการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน (สังคมหรือชุมชน) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ การผลิต (การจัดการทรัพยากรและการเลือกใช้เทคโนโลยี) และคนกับคุณธรรม (กายและจิต) ระบบคุณค่าจึงปรากฏอยู่ในกฎระเบียบต่างๆ ของสังคม ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ และกระบวนการถ่ายทอดเรียนรู้ของชุมชน

2) ระบบการเรียนรู้ เป็นแกนกลางของกิจกรรมทุกระบบ เป็นการเรียนรู้ที่ต่อเชื่อมความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนเข้ากับความรู้ทางสากล พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ที่สอดคล้องและรับใช้ชีวิตและชุมชนในปัจจุบัน กิจกรรมหรือระบบอื่นๆ จึงต้องมีการเรียนรู้เฉพาะระบบหรือเฉพาะด้าน โดยมี “ภูมิปัญญา” เป็นแกนกลาง เชื่อมโยงความรู้ทุกส่วนเข้าด้วยกันเป็นองค์ความรู้ใหม่ของชุมชนไทย

3) ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน คือการเกษตรที่คำนึงถึงวงจรความอุดมสมบูรณ์โดยธรรมชาติ หลีกเลี่ยงเทคนิคหรือวิธีการทางการเกษตรที่ส่งผลกระทบต่อวิถีธรรมชาติ เกษตรกรรมยั่งยืนในทางรูปธรรม จึงหมายรวมถึงเกษตรผสมผสาน วนเกษตร สวนสมรม (ภาคใต้) ไร่นาสวนผสม เกษตรธรรมชาติ พุทธเกษตรกรรม ฯลฯ ที่มีเป้าหมายเพื่อการบริโภค และมีส่วนเกินเพื่อการแบ่งปันและแลกเปลี่ยน ทั้งผ่านระบบการแลกเปลี่ยนแบบวัฒนธรรมชุมชนและแบบใหม่

4) ระบบทุนชุมชน ความคิดที่ก่อตัวขึ้นจากปัญหาหนี้สินและการพึ่งพาสถาบันทุนของระบบใหม่ คือ การพึ่งตนเองด้านทุน หรือนัยหนึ่งคือระบบการสะสมทุนของชุมชนที่มีรูปแบบและวิธีการทางวัฒนธรรมเข้ามามีบทบาท ทั้งในด้านการระดมความคิด การบริหารจัดการ

หลักเกณฑ์และกฎระเบียบต่างๆ รากฐานความคิดจึงแตกต่างจากการสะสมทุนของระบบทุนนิยม และมีเป้าหมายเพื่อตอบสนองปัจจัยพื้นฐานของสมาชิกในชุมชน

5) ระบบธุรกิจชุมชน หรือการตลาดที่ชุมชนต้องการ ซึ่งประกอบด้วย การจัดการด้านการตลาดเพื่อเพิ่มมูลค่าของผลผลิตของตนเอง การจัดการด้านการตลาดเพื่อลดต้นทุนสินค้า อุปโภคบริโภคที่ชุมชนผลิตเองไม่ได้ ต้องนำเข้ามาจากภายนอกชุมชน และการจัดการด้านระบบการแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างชุมชนต่อชุมชน และระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค

6) ระบบอุตสาหกรรมชุมชน เป็นระบบคู่กับระบบธุรกิจ แต่มีรากฐานมาจากระบบการพึ่งตนเอง เดิมทีครอบครัวเป็นผู้แปรรูป เก็บถนอมผลผลิตไว้บริโภคในระยะยาว โดยมีเทคนิควิทยาการแปรรูปต่างๆ เช่น เครื่องสีมือ การผลิตเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านต่างๆ เป็นต้น แต่ขาดโอกาสในการส่งเสริมพัฒนาโดยชุมชน และการเป็นเจ้าของของอุตสาหกรรมชุมชน อุตสาหกรรมชุมชนจึงมี 3 แบบ คือ การแปรรูปผลผลิต ผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรในท้องถิ่น และการนำวัตถุดิบจากภายนอกมาผลิตเพื่อตอบสนองการบริโภคและใช้สอยในชุมชน

7) ระบบสิ่งแวดล้อม นอกเหนือจากการเกษตรและอุตสาหกรรมที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแล้ว ระบบสิ่งแวดล้อมของชุมชนยังครอบคลุมถึงสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อวิถีชีวิตโดยรวม ทั้งระบบ ดิน น้ำ ป่า อากาศ การจัดการทางกายภาพของชุมชน เช่น ถนนหนทาง แหล่งศูนย์กลางชุมชน เป็นต้น และสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตด้วย

8) ระบบสวัสดิการชุมชน การคิดในครั้งแรกของชุมชน คือ ชาวบ้านต้องมีสวัสดิการเหมือนข้าราชการ เมื่อรัฐไม่สามารถสนองความต้องการได้ ชุมชนต้องดำเนินการเอง จึงมีกองทุนที่เกิดจากการนำผลกำไรของกองทุนชุมชนต่างๆ มาจัดสรรเป็นค่ารักษาพยาบาล ค่าทำศพ บำนาญ ฯลฯ เมื่อสำเร็จแล้วพบว่า เป้าหมายที่สำคัญของระบบสวัสดิการชุมชน คือ การสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตร่วมกัน หลักประกันที่ว่านี้ อาจหมายรวมถึงการช่วยเหลือให้ผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกินมีที่ดินทำกินของตนเองได้ด้วย

9) ระบบการรักษาสุขภาพของชุมชน ตั้งอยู่บนฐานของความรู้ด้านการแพทย์ที่เรีกรวม ๆ ว่า แผนไทย ซึ่งไม่ได้เน้นที่การรักษา แต่เน้นการดูแลสุขภาพ ซึ่งเชื่อมโยงตั้งแต่ภาวะร่างกายของคน (ธาตุ) ฤดูกาล อาหารและยาสมุนไพร เกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการด้านการผลิตในระบบเกษตรกรรมยั่งยืน และระบบการรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชน

10) ระบบการจัดการของชุมชน นอกเหนือจากการที่ทุกระบบมีการจัดการของตนเองแล้ว ทั้งชุมชนจะต้องมีการจัดการรวมเพื่อให้อยู่ในทิศทางเดียวกัน ระบบการจัดการชุมชนนี้อาจหมายถึงระบบทั้ง 9 ระบบ ที่จะทำให้องค์กรชุมชน (ใหม่) ที่เกิดขึ้นพัฒนาภาวะความเป็นสถาบันทางสังคมที่สมาชิกในชุมชนพึ่งพาได้ ทดแทนบทบาทของสถาบันหมู่บ้าน (เดิม) ที่อ่อนด้อยลง

2.4.1 ตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืน

ตัวชี้วัดเป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมและกระบวนการในการทำงาน ถ้าการวัดผลสำเร็จของการพัฒนาอยู่ที่รายได้ประชาชาติ GDP (Gross Domestic Peple) มาก คนก็จะพยายามทำทุกอย่างเพื่อมุ่งหวังประโยชน์เพียงเศรษฐกิจและความเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว การเปลี่ยนยุทธศาสตร์การพัฒนาจากเศรษฐกิจสังคมนวนใหม่มาเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน การวัดผลหรือเครื่องชี้วัดในการพัฒนาก็ควรเปลี่ยนด้วย กล่าวคือ ควรวัด GDH (Gross Domestic Happiness) มากกว่า GDP หรือรายได้ประชาชาติ เพราะผลการพัฒนาที่ยั่งยืนสุดท้ายคือมนุษย์ต้องการความสุข ซึ่งดัชนีวัดความสุขทางสังคม ได้แก่

- ครอบครัวอบอุ่น
- ชุมชนเข้มแข็ง
- สิ่งแวดล้อมยั่งยืน

การที่จะให้สังคมมีความสุขตามดัชนีชี้วัดดังกล่าว และมีความเหมาะสมกับสังคมไทย คือ ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงจิตใจพอเพียง ฐานะพอเพียง ปัญหาคพอเพียง วัฒนธรรมพอเพียง และสิ่งแวดล้อมพอเพียง จากยุทธศาสตร์ดังกล่าวจะเห็นว่า ถ้าหากพัฒนาระบบเศรษฐกิจก็ต้องมีลักษณะเป็นเศรษฐกิจแบบบูรณาการ หรือเศรษฐกิจองค์รวม (Holistic Economic)

สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย (2544 : 55) ได้สรุปไว้ว่า แนวคิดของการประเมินผลกระทบของผลิตภัณฑ์ (Life Cycle Assessment หรือ LCA) จะช่วยวิเคราะห์ และมีความมั่นใจในการเลือกสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับธรรมชาติ (United Nations Development Programme หรือ UNDP) รายงานว่าแนวคิดนี้จะเริ่มตั้งแต่การคิดถึงผลกระทบต่อระบบนิเวศและสุขภาพ ตลอดวัฏจักรของวงจรผลิตภัณฑ์โดยครอบคลุมตั้งแต่การได้มาซึ่งวัตถุดิบ การผลิต การขนส่งและการจำหน่าย การนำมาใช้งาน การจัดการหลังหมดอายุใช้งาน การประเมินด้วยเครื่องมือนี้ในแง่ผู้ผลิตสามารถปรับปรุง กิจกรรมให้มีประสิทธิภาพได้ทัน่วงที่ ประหยัดทรัพยากร ประหยัดพลังงาน ลดขยะ ลดมลพิษ ในขณะที่เดียวกันผู้ซื้อข้อมูลเลือกและตัดสินใจในการบริโภคที่ไม่จำเป็น ซื้อสินค้าที่ทนทานและประหยัด ใช้อุปกรณ์ที่มีประสิทธิภาพสูง ใช้เชื้อเพลิงน้อย ที่สำคัญหลักการประเมินวงจรผลิตภัณฑ์นี้ ได้นำมากำหนดมาตรฐานสินค้าและบริการ ผู้ซื้อจะเลือกสินค้าที่มีผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมต่ำสุดเมื่อเทียบกับสินค้าชนิดเดียวกัน

2.4.2 ผลกระทบของผลิตภัณฑ์ที่ทำจากผ้าต่อสิ่งแวดล้อม

ตลอดวัฏจักรชีวิตของผลิตภัณฑ์ที่ทำจากผ้า สามารถแบ่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้เป็น 4 ระยะคือ ช่วงก่อนการผลิต ในระหว่างการผลิต ขณะใช้งาน และหลังจากการใช้ผลิตภัณฑ์แล้ว ผลกระทบที่สำคัญของวัฏจักรชีวิตของผลิตภัณฑ์ได้แก่ ผลกระทบที่เกิดขึ้นในระหว่างการผลิตและในระหว่างการใช้งาน โดยจะได้รับสารเคมีจากสีย้อม เมื่อนำไปสวมใส่ สีที่ผ่านการย้อมไม่ได้มาตรฐาน จะทำให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพได้ ซึ่งเป็นผลกระทบเบื้องต้นของผลิตภัณฑ์ที่ทำจากผ้าต่อสิ่งแวดล้อม (ตารางที่ 1)

กล่าวโดยสรุป กระบวนการผลิตสิ่งทอพื้นบ้านในอดีตที่ผ่านมา ชาวบ้านที่นำเอาวัสดุสิ่งของที่มีอยู่ในชุมชน มาทำการผลิตประยุกต์เข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละชุมชน แต่ปัจจุบันกระบวนการผลิตมีการนำเอาระบบทางด้านเศรษฐกิจ การตลาด สิ่งแวดล้อม เป็นตัวกำหนดพื้นฐานของการผลิต ควบคู่ไปกับภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวบ้าน

ตารางที่ 1 ผลกระทบเบื้องต้นของผลิตภัณฑ์ทำจากผ้าไทลื้อต่อสิ่งแวดล้อม

หัวข้อทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Aspect)	วัฏจักรชีวิตของผลิตภัณฑ์ทำจากผ้า							
	ก่อนผลิต				ขณะผลิต		ขณะใช้	หลังใช้
	เห็นใจ ธรรมชาติ	เห็นใจ ประดิดฐ์ (สีเคมี)	เห็นใจ	ปั่นด้าย	ทอผ้า	ฟอกย้อม ตกแต่ง สำเร็จ	ขณะใช้	ทิ้งหลังใช้
การใช้ทรัพยากร เช่น วัตถุดิบ พลังงาน น้ำ	/	/	/	/ 4	/	15	-	-
การเกิดวัตถุอันตราย (Hazardous substance)	/ 1	/	/ 2	-	-	16	-	16
การปล่อยของเสียไปสู่								
- อากาศ	/	/	/	-	-	13	-	-
- น้ำ	/	/	-	-	-	13	-	-
- ดิน	/	-	-	-	-	13	-	-
ขยะมูลฝอย / ของเสีย	/	/	/	/	/	13	-	/
ผลกระทบอื่นๆ								
- กลิ่น	-	/	/	-	-	13	-	-
- เสียง	-	-	-	/	/	/	-	-
ความเหมาะสมสำหรับ การใช้ (Fitness for use)	-	-	-	-	/	-	/	-
ความปลอดภัย	-	-	-	-	-	-	/	-

หมายเหตุ	/	มีผลกระทบ	4	ฝุ่นละออง จากเส้นใยของฝ้าย
	-	ไม่มีผลกระทบ	5	น้ำ สารเคมี สีย้อม
	1	สารเคมีกำจัดศัตรู	6	สีย้อม โลหะหนัก ฟอรัมาลดีไฮด์
	2	ไฮโดรเจนซัลไฟด์จากเรยอนและการ Polymerization		
	3	สารอันตรายจากสีที่ใช้ย้อม		

2.5 สรุปสาระสำคัญจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ราญ ฤบาท และชสิทธิ์ วิมุกตานนท์ (2530) ได้ศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของชาวไทยลื้อที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย” โดยศึกษากลุ่มท้องถิ่นดั้งเดิมที่ยังคงมีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนในเชิงพัฒนา ทั้งในส่วนที่เป็นอุปสรรคและข้อสนับสนุน อันจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในกิจกรรมส่วนรวมต่างๆ โดยเก็บข้อมูลชุมชนชาวไทยลื้อบ้านไม้ลุงชน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า ชาวไทยลื้อบ้านไม้ลุงชนเข้ามาอยู่ในเขตไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2430 และด้วยกระบวนการผสมผสานและการกลืนกลายทางวัฒนธรรม ทำให้ชาวไทยลื้อบ้านห้วยเม็งพยายามปรับวัฒนธรรมของตนหลายด้าน เพื่อให้สอดคล้องกับเงื่อนไขทางนิเวศวิทยา และเงื่อนไขทางสังคม และการเมืองที่ดำรงอยู่ โดยยังคงสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนไว้ได้ในระดับหนึ่ง และมีกลุ่มท้องถิ่นหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มเครือญาติ กลุ่มเสี้ยว กลุ่มอาชีพ กลุ่มการเมือง โดยกลุ่มท้องถิ่นเหล่านี้ เป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้านอันเป็นหน่วยบริการชุมชนขั้นพื้นฐานของรัฐบาล และกลุ่มท้องถิ่นบ้านห้วยเม็งมีบทบาทอย่างสำคัญ ทั้งในลักษณะที่สนับสนุนและเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมในงานพัฒนาของทางการ

ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล และแพททีเซีย ซีสแมน (2531) ได้ทำการศึกษาเรื่องผ้าของชนเผ่าไท 3 กลุ่ม ในล้านนา หรือบริเวณภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย “ผ้าล้านนา ยวน ลื้อ ลาว” และเสนอว่า ผ้าของชนเผ่าไท 3 กลุ่ม ได้รับอิทธิพลในเรื่องการทอผ้าจากกลุ่มหนึ่งสู่อีกกลุ่มหนึ่ง ส่งผลให้มีอิทธิพลต่อการทอผ้าในแหล่งอื่นๆ ของประเทศไทย ชนเผ่าไท 3 กลุ่ม ได้แก่ ไทยยวน ไทลื้อ และลาว ซึ่งมีรูปแบบในการทอผ้าที่สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของชนเผ่าไทดั้งเดิม และยังแสดงลักษณะพิเศษเฉพาะของแต่ละแห่งอีกด้วย ผู้ศึกษาพบว่าในส่วนของ การทอผ้าที่เป็นแบบไทยดั้งเดิมนั้นได้แก่ ลักษณะลวดลายและวิธีการทอ สำหรับส่วนที่เป็นลักษณะพิเศษเฉพาะของแต่ละแห่งนั้น ได้แก่การจัดลวดลายที่แสดงถึงภูมิปัญญาและสถานภาพของผู้ทอหรือผู้ใช้ชาวไทย ที่อาศัยอยู่ในล้านนากลุ่มใหญ่ คือ ชาวไทยยวน หรือชาวไทยล้านนา ซึ่งมักเรียกตัวเองว่า คนเมือง สำหรับชาวไทยลื้อในล้านนาส่วนใหญ่อพยพมาจากดินแดนสิบสองปันนาเข้ามาตั้งหลักแหล่งเมื่อประมาณ 200 ปี ที่ผ่านมา ส่วนชาวไทยกลุ่มต่างๆ ที่อพยพมาจากประเทศลาวเข้ามาอาศัยในล้านนานั้น มักจะได้รับการเรียกขานรวมๆ ว่าเป็น ชาวลาว ส่วนรายละเอียดกล่าวถึงเทคนิคการทอทั้งแบบมัดหมี่ จก จิด ชกดอก ล้วง และมุก การย้อมสีธรรมชาติจากสีแดง เหลือง ดำ และสีอื่นๆ และกล่าวถึงรายละเอียดของผ้าทอที่มีการนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น เสื้อ กางเกง ผ้าซิ่น ผ้าเช็ด ผูก สะลี ผ้าหอบ ผ้าเหลบ และผ้าหัวช้าง เป็นต้น

วัฒน์ วัฒนาพันธุ์ ; บุปผา วัฒนาพันธุ์ และสามารถ ศรีจันทน์ (2544) ได้ศึกษา “ศิลปะพื้นบ้านล้านนา การเปลี่ยนแปลงเพื่อการดำรงอยู่” และสรุปเกี่ยวกับงานผ้าทอล้านนาไว้ว่า ผ้าและวิถีชีวิตของมนุษย์สัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นตลอดมา นับจากอดีตที่มนุษย์เริ่มพัฒนาภูมิปัญญาการถักทอและตัดเย็บทำเครื่องนุ่งห่มจนถึงปัจจุบัน ในสังคมเกษตรกรรมกลุ่มตระกูลไท ซึ่งได้แก่ ลื้อ ขวน ลาว มีความโดดเด่นที่โครงสร้างของสังคม กำหนดให้ผู้หญิงเป็นผู้เดียวที่ควบคุมการผลิตหรือถักทอผ้า โดยสร้างกฎเกณฑ์ภายในของสังคมควบคุมให้เกิดการถ่ายทอดบทบาทและหน้าที่ประจำเพศในการสืบทอดภาระด้านนี้จากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งมาจนถึงปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นว่าท่ามกลางกระแสสังคม การเมือง และเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ผ้าและช่างทอผ้ามีอาจหลีกเลี่ยงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของผ้าพื้นเมืองสามารถประจักษ์ได้บนผืนผ้าทอที่ปรากฏหลากหลายในปัจจุบัน ตลอดจนบทบาทที่เปลี่ยนแปลงของช่างทอ

มานพ ศิวรัตน์ (2541) ได้สรุป “การศึกษาผ้าทอพื้นบ้านกับวิถีชีวิตของชาวชนบท : กรณีศึกษาบ้านศิลาทองและบ้านห้วยหิน ตำบลห้วยหิน อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์” ไว้ว่า การทอผ้าพื้นบ้านของชาวบ้าน ถึงแม้จะมีการถ่ายทอดและสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงทั้งกระบวนการผลิต การใช้ประโยชน์ของการผลิต ตลอดจนความคิดและค่านิยมของผ้าทอ การเปลี่ยนแปลงอยู่ในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ตามเหตุผลและปัจจัยต่างๆ ที่เกิดขึ้น การทอผ้าของชาวบ้านในอนาคต อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงทั้งกระบวนการผลิต ความเชื่อ ค่านิยม และจุดมุ่งหมายในการผลิต จากอิทธิพลความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ และระบบทุนนิยมได้เข้ามามีบทบาท ต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมชุมชนมากขึ้น

เรณู คุปต์ชูเชิธร ; กัลยา พัฒนศรี และ สว่างจิต ศรีระษา (2534) ได้ศึกษา “การทอผ้าพื้นเมืองของสตรีชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: การศึกษาในมิติทางด้านวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ” สรุปไว้ว่า กระบวนการทำงานของชาวบ้าน วิถีคิดการทำงานที่เป็นพื้นฐานวัฒนธรรมพื้นบ้าน ตลอดจนความพยายามที่จะแก้ปัญหาของชาวบ้านโดยศักยภาพที่มีอยู่ในตัวเองนั้น ได้ถูกดึงมาใช้แปรให้เป็นภาพทางเศรษฐกิจได้อย่างดีที่สุด โดยอาจมีปัจจัยภายในของชุมชนเอง และปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้

การศึกษาดังกล่าวข้างต้น นำไปสู่ข้อสรุปดังนี้

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของสังคมในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป การอยู่ร่วมกันของกลุ่มชนต่างๆ สามารถดำรงอยู่อย่างสงบสุขภายใต้เงื่อนไขในบริบทของสังคมในชุมชน เป็นการหลั่งไหลทางวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน เนื่องจากกลุ่มไทลื้อและคนเมืองมีบรรพบุรุษทางสังคมที่คล้ายคลึงกันการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนน้อยย่อมกลืนกลายไปหากกลุ่มใหญ่ แต่ในการกลืนกลายนั้นยังมีการรักษาเอกลักษณ์ความเป็นตัวเองในบางอย่างได้อย่างเหนียวแน่น

กระบวนการผลิตสิ่งทอพื้นบ้านของชาวบ้านแต่เดิมเคยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของแต่ละกลุ่มสร้างสรรค์ผ้าทอ โดยผ่านความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง แต่ปัจจุบันกระบวนการผลิตมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ของสังคมที่ต้องการพัฒนาศักยภาพการผลิตสิ่งทอพื้นบ้านให้เป็นที่ยอมรับของสังคมทั้งภายในและนอกชุมชน รวมทั้งความสะดวก รวดเร็วต่อการผลิต เพื่อให้ได้ปริมาณตามที่ต้องการ จึงทำให้กระบวนการผลิตมีการปรับเปลี่ยนวิธีการ ผสมผสานระหว่างของเก่าที่เคยมีและของใหม่ที่ได้รับการส่งเสริมจากภายนอกชุมชน รวมทั้งด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นพื้นฐานของกระบวนการผลิต โดยยึดหลักการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง ตามแบบอย่างของสังคมเศรษฐกิจพอเพียง